

5. Semenчук, Т.В. (2013). Sutnist katehorii publichne administruvannia ta peredumovy yii formuvannia. [The essence of the category of public administration and the prerequisites for its formation]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. №42*. 385-390. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.11.2025

УДК 342.9

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-116-120

Новіцька Ірина Вікторівна,
аспірантка кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
inovitska@cuspu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0000-4787-9970

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ НЕПОВНОЛІТНІМИ

У статті здійснено дослідження реалізації права на освіту неповнолітніми в контексті європейського досвіду та сучасних викликів освітньої політики України. Визначено, що право на освіту належить до фундаментальних прав людини, закріплених у міжнародно-правових актах, зокрема у Загальній декларації прав людини, Конвенції про права дитини та Хартії основних прав Європейського Союзу. Узагальнено, що у європейських правових системах освіта розглядається не лише як соціальне благо, а як системоутворюючий елемент суспільного розвитку, що забезпечує рівність можливостей, соціальну інтеграцію та сталий розвиток. Проаналізовано ключові тенденції реалізації права на освіту в державах-членах Європейського Союзу, де загальна середня освіта виступає основним інструментом формування громадянської зрілості та соціальної мобільності неповнолітніх. Особлива увага приділяється механізмам забезпечення якості освіти, інституційним формам контролю та оцінювання результатів навчання. Підкреслено, що в більшості європейських країн функціонують незалежні органи зовнішнього оцінювання, які здійснюють моніторинг навчальних досягнень учнів, професійної компетентності педагогічних працівників, що забезпечує цілісність підходів до гарантування права кожної дитини на якісну освіту.

З'ясовано, що держави ЄС активно впроваджують компенсаторні механізми – спеціальні стипендії, програми безкоштовного харчування, транспортне забезпечення, психологічну підтримку, забезпечення підручниками, – спрямовані на подолання освітньої нерівності серед соціально вразливих груп дітей, зокрема мігрантів, біженців та представників національних меншин. Встановлено, що ефективність реалізації права на освіту значною мірою визначається якістю державного адміністративного регулювання, узгодженістю міжвідомчої взаємодії та наявністю стабільних механізмів контролю й підзвітності.

Виявлено, що українська система загальної середньої освіти, попри нормативно закріплену орієнтацію на європейські стандарти, потребує подальшої модернізації. Основними проблемами залишаються збереження регіональної та соціальної нерівності у доступі до якісної освіти, обмежена автономія шкіл, неефективність механізмів фінансування та відсутність системної міжвідомчої координації. Доведено, що в умовах воєнного стану та внутрішнього переміщення населення ці виклики загострюються, що вимагає переосмислення ролі держави як гаранта освітніх прав дитини. Узагальнено, що ефективна реалізація права на освіту неповнолітніми можлива лише за умови наявності комплексної державної політики, яка поєднує правові, організаційні, соціальні та фінансові механізми.

Ключові слова: право на освіту, неповнолітні, загальна середня освіта, державне регулювання, Європейський Союз, система освіти, якість освіти

Novitska I. EUROPEAN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION AS A GUARANTEE FOR THE REALIZATION OF MINORS' RIGHT TO EDUCATION

The article explores the implementation of the right to education by minors in the context of European experience and the contemporary challenges of Ukraine's educational policy. It is determined that the right to education belongs to the fundamental human rights enshrined in international legal instruments, in particular the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Rights of the Child, and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. It is summarized that in European legal systems, education is considered not only as a social good but also as a system-forming element of social development ensuring equality of opportunities, social integration and sustainable development. The key trends in the implementation of the right to education in the member states of the European Union are analyzed, where general secondary education serves as the main instrument for fostering civic maturity and social mobility among minors. Particular attention is given to the mechanisms for ensuring the quality of education, as well as to the institutional forms of control and assessment of learning outcomes. It is emphasized that in most European countries, independent bodies for external evaluation operate, conducting monitoring of students' academic achievements and teachers' professional competence, which ensures a coherent approach to guaranteeing every child's right to quality education.

It has been determined that EU member states actively implement compensatory mechanisms – such as special

scholarships, free meal programs, transportation services, psychological support, and the provision of textbooks — aimed at reducing educational inequality among socially vulnerable groups of children, including migrants, refugees, and representatives of national minorities. It has been established that the effectiveness of the implementation of the right to education is largely determined by the quality of state administrative regulation, the coherence of interagency cooperation, and the existence of stable mechanisms of control and accountability.

It has been found that the Ukrainian system of general secondary education, despite its legally established orientation toward European standards, requires further modernization. The main problems remain the persistence of regional and social inequalities in access to quality education, limited school autonomy, inefficiency of financing mechanisms, and the absence of systematic interagency coordination. It is proved that in conditions of martial law and internal population displacement, these challenges are exacerbated, necessitating a reconsideration of the state's role as a guarantor of children's educational rights. It is summarized that the effective realization of the right to education for minors is possible only if there is a comprehensive state policy that integrates legal, organizational, social, and financial mechanisms.

Keywords: right to education, minors, general secondary education, state regulation, European Union, education system, quality of education.

Постановка проблеми. Право на освіту є одним із базових соціальних прав людини і громадянина, визнаним на міжнародному, європейському та національному рівнях. Його реалізація є ключовим чинником соціалізації неповнолітніх, їх повноцінного розвитку, захисту від бідності та дискримінації. Однак гарантія цього права виходить далеко за межі його формального закріплення в законодавстві – вона вимагає ефективного державного регулювання у сфері освіти, особливо на рівні загальної середньої освіти, яка є обов'язковою та безоплатною.

У країнах Європейського Союзу розроблені ефективні моделі освітньої політики, що забезпечують реалізацію права на освіту неповнолітніми, включаючи механізми фінансування, адміністративного контролю, інституційної автономії та соціальної підтримки. Водночас в Україні, незважаючи на прогрес у реформуванні освіти, продовжують існувати проблеми з нерівним доступом до якісної середньої освіти, недостатньою спрямованістю державної підтримки, переважанням закладів загальної середньої освіти нормативним регулюванням, а також відсутністю системної взаємодії між органами влади у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та ювенальної превенції щодо захисту прав неповнолітніх.

Особливої актуальності ці проблеми набувають в умовах повномасштабної війни, внутрішнього переміщення населення та економічної нестабільності. За таких умов потреба у вивченні європейського досвіду ефективного державного регулювання системи загальної середньої освіти та пошуку релевантних для України моделей забезпечення права на освіту неповнолітніми набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку системи освіти, її правової природи, адміністративно-правового регулювання, а також аналіз інших складових зазначеної проблематики були предметом дослідження у працях низки науковців, серед яких: В. Боняк, О. Вишняков, В. Галуцько, Т. Гуржій, А. Комзюк, С. Майборода, С. Мосьондз, В. Огнев'юк, У. Парпан, Г. Стасюк, Р. Шаповал, І. Шопіна та інші. У свою чергу, К. Громовенко та І. Хомишин приділяли увагу механізмам, принципам та напрямкам вдосконалення адміністративно-правового регулювання системи освіти України в контексті її адаптації до європейських стандартів, а також питанням гармонізації українського освітнього законодавства з нормами Європейського Союзу і практикам країн Європейського Союзу.

Однак у сучасній українській адміністративно-правовій науці недостатньо уваги приділяється системному аналізу саме європейських моделей державного регулювання загальної середньої освіти як інструменту реалізації права на освіту неповнолітніми. Тому дане дослідження є необхідним для формування цілісного бачення удосконалення правового регулювання в Україні в контексті євроінтеграційних прагнень та потреб захисту дитинства.

Мета статті – правовий аналіз європейського досвіду державного регулювання системи загальної середньої освіти з позиції забезпечення реалізації права на освіту неповнолітніми, з метою виокремлення ефективних механізмів, які можуть бути адаптовані до правової системи України для удосконалення адміністративно-правових засад реалізації права на освіту неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на освіту є одним із ключових прав людини, закріплених у міжнародних документах – зокрема у статті 26 Загальної декларації прав людини (1948 р.) [1] та статтях 28–29 Конвенції про права дитини (1989 р.) [2]. У контексті Європейського Союзу (ЄС) право на освіту формалізовано у Хартії основних прав Європейського Союзу – зокрема, у статті 14 «Право на освіту» [3]. Реалізація цього права через систему загальної середньої освіти є значущою складовою політики держав-членів ЄС, зокрема з позиції забезпечення рівного доступу, якості та завершення повної середньої освіти.

У сучасних європейських правових системах право на освіту визнається не лише як базове соціальне право, але й як системоутворюючий інструмент реалізації принципів рівності, соціальної інтеграції та сталого розвитку. У цьому контексті загальна середня освіта для неповнолітніх осіб набуває особливого значення, оскільки саме на цьому етапі закладаються засади громадянської зрілості, трудової мобільності, ціннісної орієнтації особи.

Важливою характеристикою європейського досвіду є наявність ефективних механізмів контролю та

оцінювання якості освіти. У більшості країн функціонують незалежні інститути зовнішнього оцінювання, що здійснюють регулярний моніторинг навчальних досягнень учнів, роботи шкіл та професійної компетентності педагогів. Водночас велика увага приділяється не лише академічним результатам, а й соціальному клімату в школі, рівню інклюзії, психологічній безпеці учнів, що є невід’ємними аспектами реалізації права на освіту.

Окреме місце посідає проблема рівного доступу до якісної освіти для соціально вразливих категорій дітей: представників національних меншин, дітей мігрантів, біженців, дітей із малозабезпечених родин. Європейські країни запроваджують компенсаторні механізми (спеціальні стипендії, безкоштовне харчування, забезпечення підручниками, психологічну підтримку, транспорт до шкіл), які дозволяють подолати бар’єри в доступі до освіти та забезпечити фактичну рівність.

На відміну від цього, в Україні державне регулювання загальної середньої освіти хоч і передбачає низку правових гарантій, все ще залишається фрагментарним та недостатньо адаптованим до принципів соціальної справедливості. Відчутною є потреба у модернізації підходів до управління освітніми закладами, перегляду моделей фінансування, розширення автономії навчальних закладів, посилення системи контролю за дотриманням освітніх прав дітей. Також важливим є посилення міжвідомчої співпраці – між органами освіти, охорони здоров’я, соціального захисту, ювенальної превенції – з метою комплексного захисту прав неповнолітніх.

У цьому контексті показовими є міркування Голови Державної служби якості освіти України Руслана Гурака, висловлені під час першої сесії «Українська освіта і наука в світовому вимірі» на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Освіта і наука», що проходив 31 травня 2021 року. Він наголосив, що європейський досвід у сфері забезпечення якості освіти став для України важливим каталізатором трансформаційних процесів, сприяв створенню власних, унікальних інструментів підвищення якості освіти та формуванню нової культури її оцінювання. Разом із тим, Руслан Гурак підкреслив, що на сучасному етапі перед українською системою освіти стоїть низка викликів, серед яких – необхідність удосконалення практик управління якістю, посилення автономії навчальних закладів та створення ефективних механізмів професійного розвитку педагогічних працівників [4]. Узагальнюючи викладене, доцільно зазначити, що українська освіта перебуває на етапі активної трансформації, коли орієнтація на європейські стандарти поєднується зі створенням національної моделі якості. Проте справжня ефективність цих змін залежить від здатності системи долати внутрішні виклики – бюрократичні, управлінські та кадрові. Головним завданням є не лише адаптація до зовнішніх вимог, а й формування середовища, у якому кожен заклад освіти і вчитель матимуть реальні можливості для розвитку, самостійності та вдосконалення. Лише за цієї умови трансформація стане стійкою та результативною.

Отже, процес реформування української освіти варто розглядати у взаємозв’язку з європейським освітнім простором, де існує розмаїття підходів до управління, фінансування та оцінювання якості. Система освіти у різних європейських країнах може суттєво відрізнятися, однак усі вони ґрунтуються на спільних цінностях – доступності, якості та інклюзивності.

Аналізуючи системи освіти різних європейських країн, можна побачити суттєві відмінності у підходах до організації освітнього процесу, визначення стандартів та забезпечення рівного доступу до освіти. Водночас усі системи об’єднує спільна мета – створення сприятливих умов для повної реалізації права кожної дитини на якісну освіту. Саме тому порівняльний аналіз європейських моделей має важливе значення для удосконалення української освітньої політики.

Система освіти у різних європейських країнах може суттєво відрізнятися:

- за структурою освітніх рівнів: в деяких країнах (Німеччина) існує триступенева система школи – початкова, середня і старша, в інших країнах (Франція) – двоступенева система: початкова та середня школа);
- за ступенем централізації та стандартизації навчальних програм: у Великій Британії освіта є більш децентралізованою, тоді як у Франції – більш централізованою;
- за віковими межами для початку та закінчення обов’язкової освіти (у різних країнах вони коливаються від 5–6 років до 15–18 років): наприклад, в Італії обов’язкова освіта починається з 6 років, а в Нідерландах – з 5 років;
- за диференціацією навчання у середній школі: деякі країни, як-от Німеччина чи Нідерланди, практикують більш виражену диференціацію – поділ на академічні та професійні треки, а в інших, як Фінляндія чи Швеція, більш інтегрована система середньої освіти;
- за вузькоспеціалізованим та всебічно-орієнтованим навчанням: у Німеччині, Австрії та Бельгії популярні вузькопрофільні школи, які готують дітей до певних спеціальностей; натомість у Фінляндії та Швеції навпаки, намагаються навчити дитину максимально широкому переліку предметів;
- за рівними освітніми можливостями для будь-якої дитини незалежно від походження чи місця проживання: скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія) мають давні традиції соціальної рівності та інклюзивної освіти і прагнуть забезпечити однаково високу якість освіти незалежно від соціального статусу чи місця проживання учнів, тоді як в інших (Британія, Франція) залишається

поширеною традиція платних елітних шкіл і закритих шкіл-інтернатів, які забезпечують доступ до найкращих університетів і можливості для входження до впливових кіл суспільства [5, с. 44-45].

Отже, порівняльний аналіз систем загальної середньої освіти в країнах Європи свідчить, що ефективність реалізації права на освіту неповнолітніми значною мірою залежить від характеру та якості державного адміністративного регулювання в освітній сфері. Попри спільні міжнародно-правові зобов'язання щодо забезпечення доступної, якісної освіти, європейські держави демонструють різні підходи до побудови адміністративно-управлінських механізмів у системі загальної середньої освіти.

У централізованих моделях (наприклад, Франція) державне регулювання ґрунтується на вертикальному адмініструванні, жорсткому стандартному контролі та єдності освітньої політики на національному рівні. Такий підхід дозволяє забезпечити однакові нормативно-правові умови реалізації права на освіту на всій території держави, проте обмежує гнучкість реагування на локальні потреби. Натомість децентралізовані системи (Велика Британія, Німеччина) базуються на розподілі повноважень між центральними та місцевими органами управління освітою, що створює простір для адаптації навчальних програм, кадрової політики, фінансування та організації навчального процесу до реальних потреб конкретних територіальних громад.

З огляду на вік, соціальний статус і правовий стан неповнолітніх як особливої категорії правових суб'єктів, адміністративне регулювання освіти в європейських країнах включає не лише організаційно-нормативні аспекти, а й контрольні, забезпечувальні та координуючі механізми. Зокрема, у таких країнах, як Нідерланди та Фінляндія, існують незалежні органи інспекції освіти, міжвідомча взаємодія з органами соціального захисту та охорони здоров'я, цільові програми підтримки вразливих учнів, що істотно підвищують рівень фактичної реалізації освітніх прав.

Особливої уваги заслуговує практика скандинавських країн, де адміністративне регулювання орієнтоване на максимальну інклюзивність, доступність та справедливість, а органи державної влади виконують не лише регулятивну, а й сервісну функцію – створюючи рівні умови доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього соціального походження, місця проживання чи особливих освітніх потреб.

Таким чином, практика європейських країн демонструє, що ефективне адміністративне регулювання в сфері загальної середньої освіти є необхідною передумовою для повноцінної реалізації права на освіту неповнолітніми. Його ключовими ознаками мають бути нормативна чіткість, інституційна узгодженість, ресурсна забезпеченість, підзвітність суб'єктів владних повноважень та наявність дієвих механізмів моніторингу й контролю. Для України цей досвід є цінним орієнтиром у контексті адаптації європейських підходів до національної системи управління освітою, що є особливо актуальним у період реформування адміністративної системи та наближення до стандартів Європейського Союзу.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що ефективне державне регулювання системи загальної середньої освіти є ключовою умовою для повноцінної реалізації права на освіту неповнолітніми. У європейських державах це право гарантується не лише шляхом його закріплення в національному законодавстві чи міжнародних актах, а й через цілісну систему адміністративно-правових механізмів, які охоплюють розробку освітніх стандартів, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, автономію навчальних закладів та адресне фінансування. Досвід країн ЄС свідчить про важливість поєднання централізованого державного контролю з децентралізованим управлінням, що дозволяє враховувати місцеві освітні потреби та специфіку різних соціальних груп учнів. На цьому тлі українська система загальної середньої освіти, попри задекларовану орієнтацію на європейські цінності, все ще демонструє низку системних проблем. Серед них – збереження нерівності у доступі до якісної освіти, особливо між міськими та сільськими територіями, недостатній рівень шкільної автономії, брак цільового фінансування потреб вразливих учнів, а також слабка міжсекторальна взаємодія органів державної влади у сфері реалізації права на освіту неповнолітніми. Ці проблеми загострилися в умовах війни, масового переміщення населення та загального ослаблення інституційної спроможності освітньої системи.

Вивчення європейського досвіду дозволяє дійти висновку, що реалізація права на освіту неповнолітніми потребує не лише удосконалення правового регулювання, а й переосмислення ролі держави як гаранта освітніх прав, що діє у партнерстві з громадянським суспільством, батьківською спільнотою та міжнародними організаціями. Інтеграція ефективних європейських практик в українське правове поле може стати підґрунтям для формування більш адаптивної, справедливої та стійкої системи загальної середньої освіти, здатної відповідати викликам сучасності, захищати інтереси дитини та сприяти розвитку демократичного суспільства. У цьому контексті державне регулювання має трансформуватися з переважно наглядово-адміністративної моделі у спрямований, системний інструмент забезпечення правового, організаційного й ресурсного середовища, яке уможливує для кожної дитини – незалежно від її походження, соціального статусу чи місця проживання – реалізацію конституційного права на освіту в повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 25.10.2025).

2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.10.2025).
3. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION. 2012/C 326/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (date of access: 25.10.2025).
4. Руслан ГУРАК: Українська система освіти має європейський вектор розвитку. URL: <https://sqe.gov.ua/ruslan-gurak-ukrainska-sistema-osvi/> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Шпарик. О. Інтеграція шкільних систем у Європейському Союзі: сучасні тенденції. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 3. С. 41-51.

REFERENCES:

1. Zagal'na deklaracija prav ljudini : prijnjata i progolosh. Rezoluciju 217 A (III) General'noi Asamblei OON vid 10.12.1948 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
2. Konvencija pro prava ditini vid 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union. 2012/C 326/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> [in English].
4. Ruslan GURAK: Ukraïns'ka sistema osviti maє evropejs'kij vektor rozvitku. URL: <https://sqe.gov.ua/ruslan-gurak-ukrainska-sistema-osvi/> [in Ukrainian].
5. Shparik, O. (2024). Integracija shkil'nih sistem u evropejs'komu sojuzi: suchasni tendencii. [Integration of educational school systems within the European Union: current trends]. *Ukraïns'kij pedagogichnij zhurnal*. № 3. 41-51. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 12.11.2025

УДК 336.225.67

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-120-124

Сербінова Аліна Андріївна,
аспірант Національного університету
біоресурсів і природокористування України
advocate.alinaandriivna@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-6811-1781

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті здійснено комплексний аналіз фінансового моніторингу в Україні в контексті податкового контролю. Автором розглянуто фінансовий моніторинг як систему заходів, спрямованих на виявлення, ідентифікацію та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, а також виявлення порушень податкового законодавства. Визначено правову природу фінансового моніторингу та окреслено відмінності в підходах науковців щодо його змістовного наповнення. Особлива увага приділена категорії господарських операцій як об'єкта аналізу в межах податкового контролю.

Проаналізовано нормативне визначення понять «фінансовий моніторинг», «господарська операція» та «податковий контроль» на рівні чинного законодавства України, а також розкрито функціональну взаємодію суб'єктів моніторингу з органами податкового контролю. Окремо висвітлено механізми координації дій між Державною службою фінансового моніторингу, ДПС України, НБУ та іншими уповноваженими суб'єктами, які забезпечують виявлення ризикових фінансових операцій. Значну увагу приділено правовому регулюванню моніторингу трансфертного ціноутворення як специфічного інструмента контролю за міжкорпоративними транзакціями. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано необхідність удосконалення чинної нормативної бази, гармонізації термінологічного апарату та розвитку міжвідомчої співпраці як передумови ефективного функціонування системи фінансового моніторингу у сфері податкового контролю.

Автор прийшов до висновку, що фінансовий моніторинг у сфері податкового контролю є комплексним інструментом забезпечення прозорості господарських операцій, дотримання податкового законодавства та запобігання фінансовим зловживанням, а удосконалення нормативно-правової бази, уніфікація понять та посилення міжвідомчої взаємодії є ключовими умовами формування дієвої системи фінансового моніторингу в Україні, орієнтованої на забезпечення фінансової безпеки та зміцнення податкової дисципліни

Ключові слова: фінансовий моніторинг, податковий контроль, господарські операції, фінансова безпека, суб'єкти фінансового моніторингу, тіньова економіка.

Serbinova A. DEFINITION OF THE CONCEPT AND FEATURES OF FINANCIAL MONITORING OF ECONOMIC OPERATIONS IN THE FIELD OF TAX CONTROL

The article provides a comprehensive analysis of financial monitoring in Ukraine in the context of tax control. The author considers financial monitoring as a system of measures aimed at detecting, identifying, and preventing the legalization of